

Соколёнок

5/2014

сентябрь - октябрь

Каро

0+

КЬВЕ ВАЦРА САДРА АЯЛАР ПАТАЛ АКЪАТЗАВАЙ ЖУРНАЛ

Акваз-такваз и гъилевай 2014 лагъай йис күтаягъ жезва. 2015 лагъай йис атана чи къапудал акъвазнава. «Кард» журнал кхъиникай фикирдай вахт алукънава. Ахпа геж тежедайвал виликамаз подписка авуртIа хъсан я.

«Кард» журнал лезги милли культурадин, лезги милли къанажагъдин, лезги милли зигъиндин са цIверекI я.

«Кард» журнал вири лезги халкъди кIелзава. Адан гъар са нумрада лезги халкъдин манияр жезва. Адан гъар са нумрада гъайванрин, къушарин ва гъашаратрин дуънъядикай сувьбетар жезва. «Кард» журналда лезги писателрин ва шаиррин виридалайни хъсан шиирап ва гъикаяр чапзава. Лезги аялри чпин яратмишунрин сифте камар «Кард» журналда башламишзава.

«Кард» журналда лезги халкъдин лап яргъал тарихрикай кхизива. НЛО-дикай, цаварилай атайбурукой сувьбетар жезва.

Кvez къуват гузвой, куь гъуърмет кIани «Кард» журнал.

АВАМРИН

Жиғул
Авшылукұлов

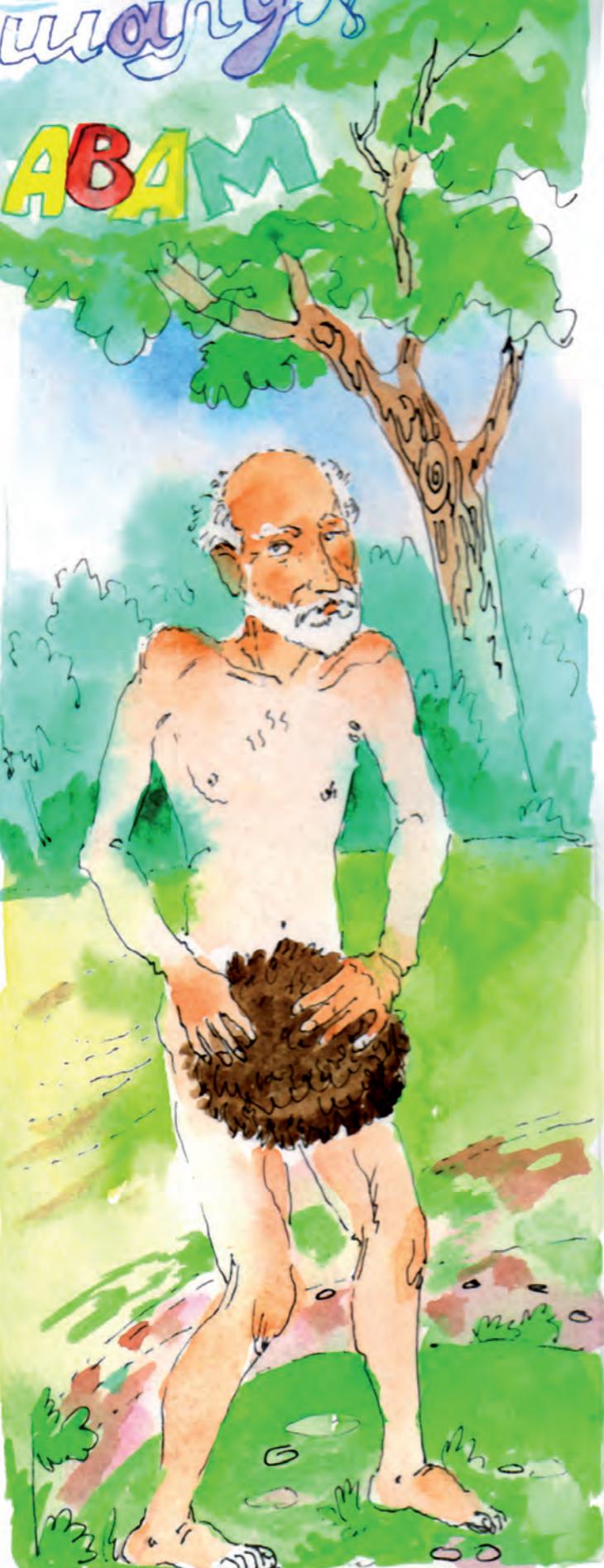
ГЫЛКАЯ

Им са шумуд йис идалай вилик, колхозар амайла хъайи кар я. Шимиidi вичин аванс къачуда. Кефи қуык яз кІвализ рекье гъатда. Ичкіханадин виликай алатна хқведайла, бирдан адап вилик къве кас экъечІда. Гъарамзада пиянискаяр. Масадан жибиндай хъунал рикI алай гъаясузар. Къуна са гъиликай, хъурез-хъурез, и залумри Шими ичкіханадиз тухуда. Хъвада залумри ламари къван. Эхирни, аквада ибуруз Шимидин жибинда гъич са кепекни амач, ибуру къил къакъудда. Шими амукъда тек.

Шимми вич-вичел хтайла йифен къулар жезвай. Вич лугъумир къван ам ахварал фида. Ичкіханада ваъ, реккин къерехда. Къавах тарцик. Вичин бармак къилик кутуна. Гъа инал ксанвайла идаллайбур вири хтIунда. Шимми тада дидеди квеваз ханатIа, гъакI. Михъиз къеңил.

Къарагъна тадиз, зурзаз-зурзаз, сас сара акъаз. Шимиidi тадиз вичин бармакдивди айиб чка кІевда. Ахпа къуд патахъ килигда: яраб са таниш кас аквадатIа? Бахтунай хъиз адаз вичин къунши аквада. Зурба са зимбил къүнел къуна, адап къунши базардиз физвай.

- Эй! Къунши, ваз минет хъуй, къулухъэлкъульгъ! Зипапазлагь, залай хулиганри алай-алаачирбур хтIунна, зун къеңил ама лагь! Зун гъа къеңилбур

жедай чкада жеда лагъ! Гъаниз заз алукІдай са шалвар, перем гъурай.

Къунши элкъведа къулухъ.

Айиб чкадал бармак эцигна, Шими чукуриз-чукуриз гъамамдиз фида. Гъяина Шимиidi вичин паб гузылемишда. Югъ няни жеда, паб атана акъат-дач. Эхирни миччи хъайила, агъдин пинейрик галчук хъана, Шими вичин кІвализ хкведа.

Шимиидин паб лагъайтІа, югъди вичин гъульуыхъ къекъvez жеда. Вири куьчайра жеда, базардиз килигда, майдандал жеда. Жагъидач. Им гъиниз квахънатІа? Эхирни умуд атІайла, амни кІвализ хкведа. Имакурла Шими пехъи жеда.

- Ви бубадин кІвал цІайлапанди яна, каны, руыхъ хъурай! ...

- Вун вичин руфуна хвена, ахпа и

дуньядиз акъудай дишегълидин ру- фун пад хъуй, ваз килигна зун тахъай чка амач! Базардиз зун килигна, майданрал зун фена, кимерал вил вегъена, вири куьчайра зун къекъвена!..

Гила Шими михъиз къапарай акъатда:

- Ягъ, ягъ, ягъ! Я залумдин руш, залум! Вун чехи авуна заз гайи ви бубадин кІвал цІайлапанди яна, каны, руыхъ хъана, гару тухурай, я Рабби! Я залумдин руш, залум! Ваз къецІил кас майданал жеда лагъана мус ван хъана? Нивай ван хъана? Гъина акуна? Ваз къецІил инсан базардиз фена мус акуна? Вун гижи хъанвани, залумд руш, залум! Вун паб хъанач, вун зи къилел атанвай къаза-бала я! Ви бубадин гъа вун чехи хъайи кІвал цІайлапанди яна, курай.

- Лал хъухь, лал хъухь! – Шимилийни кіевиз гъарайла папа. – Вун зи кылиз балай хъуй лагъана, ваз мам гуз вун чехи авур папан гъа руфун къве пад хъуй! Вун и дульядал яшамиш жез шумуд йис хъанва? Бес ваз гилани чир хъанвачни, эрекъдихъ галаз дуст хъайи кас шалвар аламачиз амукъда! А? Вун накъ ханвай аял яни? Ма, мұрдуышуыр хъуй ваз, алукіа! Лагъа кван гила: вун агъдин къацтай пине галчукна югъди гъина хъана?

- Бес ваз къуншиди лагъаначирни, зун къецтілбур жедай чкада жеда? Лагъаначирни?

- А къецтілбур жедай чка гъинаг я?
– хабар къада папа.

Гила Шимилийни вичин кылиз къве лапташ вегъеда.

- Я залумд руш залум, ваз гилани къецтілбур жедай чка чир хъанвачни?

- Вуа! Заз сад лагъай сеферда ван жезва...

- Вун заз вугай ви гъа бубадин ківал ціайлапанди яна, курай, руыхъ хъурай, гарун хураваз... Гъамам! Гъамам! Гъамам я! Ви са ківач сура ава, ваз гилани къецтілбур жедай чка чир хъанвачни? Ваппапаа-ай.

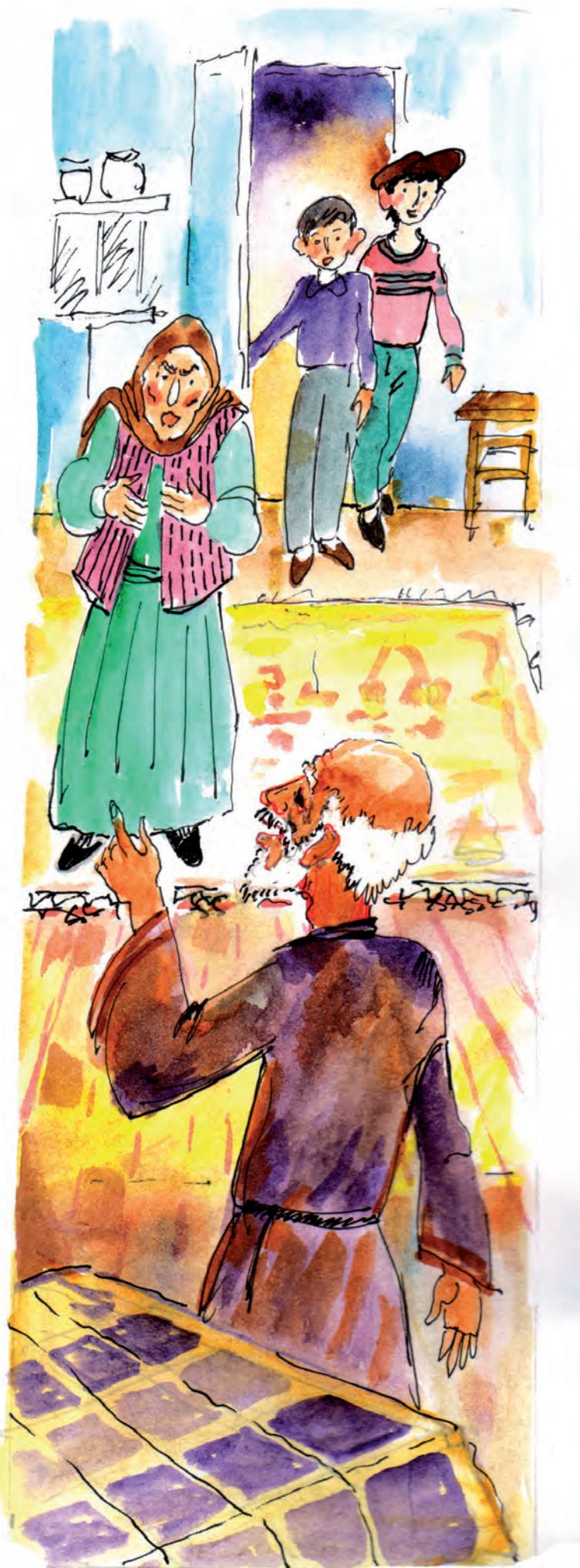
Бирдан Шимилийни паб кап-капуз ягъиз, хъуьреда.

- Вавай гъамамдиз гъамам лугъуз жедачирни, я дидедин гъа вун акъатай чка пад хъайи кас? Вуна гъамамдал ціийи тіварар вучиз эцигна? Къецтілбур жедай чка... Ха-ха!

- Заз вун акъван авам тирди чидачир, - лугъуда Шимилийни. – Вич лугъумир къван вун авамрин авам я! Вун заз вугай ви гъа бубадин ківал...

И арада абурун ківализ хтулар къведа. Мугъманар.

Шимилийни папан къалмакъал күттаягъ жеда.

ГАФТАРИН ЛЕГЪЗЕ. ХЪИТКИННА.

Хъльтуун пердедикай азад хънвай чилер-цавари вахтуунин гъар са легъзедалди гатфарикай муштуулух гуда.

Нянин цавуз килигайла, зани эхиримжи жив къун хъувуникай фикирнай. Зулалай инихъ, арандин чульлера яргъи ахваар авур чилин циф, регъуз-кичлезвай гүзелдин авур хъиз, дерейрай винелди дагъларив ахтакъзтай.

Экуйни хъана. За пенжердал чукруна. Вилерихъ агъун тавуна, ам ачухна. Вучтин жив я?! Къецел чими гару таарин назик хилер теменривди ифирзава. Садлагъана зи чинихъни адан лепедин цен галукуна. Чин яру хъана, адал ифин акъалтна. Бирдан заз вуч акуна! Пенжердин патавай хкаж хънвай цвелин таран къилин

Чаарин къери тилер хътин шумалар ажайиб дегиши хънва. Мегер абунал чими гарун теменрин гелер аламукънава?! Ингье виридилайни заз мукува тир хел. Адал са шумуд темендин гелер алама. Сад, къвед... зун къецелди акъатна. Цвелин таран шумалрал хъуврезвай къазарал мукуялтидиз гъил аргъи хъана. Лезет къачун патал авур за чиниз мукува авуна. Амма гъил назик хилелай къудгъунна. Яраб за адаа тарвил гана жал? Зун мягътел хъана. Шумалдилай мад са къазуни заз хъверзава. Гарун таъсирдик кваз ифин акъалтнавай зи гъил хъурла, гатфарин муштуулух гвай тур хъиткъинна.

Гъиливди гайи темендей ада заз гатфарин муштуулух багъишна.

Инсан бахтлу ийидай ирид шартI

Бахтлувилиин ва я бахтсузвилиин шартIар чпел гзаф вахтара гъужет алайбур жеда. Абур тайинарун патал гзаф несилрин камаллу векилри фагъум-фикир ийиз хъана. Месела, Франциядин Чехифилософ Жан-Жак Руссоли бахтлу хъун патал пуд шартI чарасуз я лагъана: банкда (тажайтIа жибинда) булдиз пул хъун; къулал гъамиша дадлу хуърек хъун; пул харждайва няметар недай сагъ чан хъун.

Чи йикъарани Жан-Жак Руссолин пад къадайбур гзаф хънва. Амма, дериндай фикир гайила, бахтлу хъун патал а пуд шартI я къилинбур, я бес къадар жезвач. Чехи пай инсанар пуд шартIонал рази жедач. Къамай къван пул авай бахтсувар гзаф ава. Рульдин девлетар къватIавай бахтлу ксарни тIимил туш.

Гзаф шартIар сафунай ягъайла, чи девирдин камалэгълийри, психологи, философи инсан бахтлу хъун патал ирид шартI герек я лугъузва.

1. Жуван хайибур пара къан хъун, абурухъ галаз мегърибан хъун.

Са кар фикирда къун чарасуз я: муть-

гъуббатдин гъиссери инсандин бедендин, ажугъдин гъиссерилай, пехил хъунин, гъужет авунин гъиссерилай хъсандиз таъсирзава.

2. Инсанриз къумек ая.

АкI авурла, куь рикIелай куь дерт алатда, куьне куьн хъсандиз гъисс ийида.

3. Куь рикI алай кардал машгъул хъухъ.

Чир хъухъ, чпин рикI алай кардал машгъул инсанрин умумър яргъи жезва.

4. Жуван гуъгуъл шад ийиз чалишмиш хъухъ.

Куьн гъихътин карди шад ийизватIа, рикIел хъухъ. ТакIан къвалахдикай инсандикай яргъаз хъухъ.

5. Гъамиша физический зегъметдал, спортдал машгъул хъухъ.

Физический къвалахди инсандин гуъгуъл хъсан патахъ дегища.

6. Гъамиша са цийи къвалах гъиле яхъ.

7. УмумърдасабедбаhtvalхъанватIа, жув хуъз алахъя. Сабурлу хъухъ. Я шадвал, я пашманвал гъамишалугъ туш. **Дурумлу хъун лазим я.**

СОКОЛЁНОК

Ханшеге Халетова

АФАРАДИКАЙ БАЛАРДА

«Мад хъчадин афарар...» -
Суса чурна чин,
Агажна хълиз цузарап,
КъватI хъувуна сив.

Гътатай дерин дегънеда
Фикиррин къалин,
Русвагъ хъайи легъзеда
Рахана къари.

«Азиз свас, вун, гъелбетда,
Багъя я чаз, хуш,
Чехи хълиз гъуърметна,
Къвализ хтай къуш.

Чаз къайи яд, квар хкай
АтIласдин либас,
Чехи бубад тIвар хкай
Хтул хъайи свас.

Мубарак ваз тупIалар –
Къизилни гимиш,
Туъгъметарни тубаяр
Къвемир ваз къимиш.

Яру дуъгуър чинавай,
Хънай зунни свас,
Ругуд аял гиневаз
Къабулнай за яс.

**Хтаначир дяведай
Рагъметлу зи гъуль.
Вири умуд вядедин
Тир къве къвачни гъил.**

**Каш чIугзтай инсанди –
Накъварикай вир.**

**Аллагъ хъанвай хзандиз
Са гъапавай гъуэр.**

**Югъ-къандавай цIразтай
Мух авай чанта.
КъелечI жезтай кавални
Гайи хъиз ранда.**

**Гъар юкъуз са мегв калар
Кавалдиз вегъиз,
Машгъулардай аялар
Абур кIватI хъийиз.**

**«Къе-пака чаз гафтар я,
Хъчар жеда бул.
Гагъ чIиргъин, гагъ афар я,
Чими жеда къул.**

**Жеда тарал пIинияр,
Шекердин бедел.
Тама хват, ич, инияр
Тахъурай энгел.**

**Тухдиз жеда афаар,
Емишар верцIи.
Де гила вач ахвариз,
Куэрпеяр гъвечIи...»**

**Хкетралди шумудра
Тухарна руфун.
Хайи чилик умуд квез
Гудай фу-къафун.**

**Четин йисар далудихъ,
Уьмуэр хъанва генг.
Амма жедач алудиз
Рикелай а женг.**

**Такурай ваз буркульлув
Заз акур крап.
Дадмиша, свас, буюр, неъ
Зи гъилин афар.**

**Афар туш, им рагъ я са
Къене авай гад.
Начагъдини сагъ я гъа
Акур адан дад.**

**Чи уьмуэрдин гъерекат,
ТIебиатдин чар,
Чи суфрадин берекат,
Чилерин ачар.**

**Ацукъ, свас, вил вал ала
Хзандин, аку.
Кыилел ачух цав ала
Суфрадални фу.**

- Акъвазра машин! Амай хъутІал вирида кІвачеривди атІун!

Зи буйругъ-тІалабун амайбуруни къабулна. Чун вадни, эхиримжи къекуындилий алатна, са къвед-пуд декъикъадилай Алгъвандин къилел агакъдай «Нива»-дай, марфарин ята-ри накъв тухвана чухурар, архар акъ-уднавай, рекъел эвичІна.

КІунтІарин кІамай Алгъвандин къилел экъечІзай рекъин тиквал ва къекъунар аял чІавалай вишни садра алудай кІвачер гила са куърү хъутІалин вилик къуватсуз я. Цуд камни къачудалди, ял ягъуниз маж-бур жезва. Гена галатуниз дурум гуз чирдай кратни авачиз туш. Абуру-кай менфят къачуз, чун ихтилатрик экечІзава:

- Августдин варз гила алуқынава, амма ичер кІвахъзава...

- Дигмиш жез гъикІ агакъна барка-ванар?

- Икъван чимивилер гвай йисуз...

- Цавай аватай марфадин ядни ичІи шим тир кІунтІарилай алахъна катза-вой гүнедал...

- Чпелай алахъзавай атир аку са-дра!..

- Чпин хъипивални хцІувал, чпихъ галай дад аку садра!..

- Кульу ятІани, кІалубриз кубут ятІани...

- Чаз инсанриз, инсанрин уьмуърдиз хъсан тешпигъ яни? – ихтилат дава-мариз кІанзава заз.

- Гъелбетда. Уьмуърни емишдин багъ хъиз я...

- Инсанрин – емишдин таар хъиз...

- Чпин мурадарни къастар гвай...

- Вири четинвилер алудиз, алакъдай кар ийидай, вил алай хийир гудай...

- Къурагъ йисузни...

- Марфарални къежерал вил эциг тавуна, Чехи жез, бегъерар гуз...

- Валлагъ-вабиллагъ, инсанар хъиз я – Чехи жез рекъизвай...

- Вири татугайвилиз из дарвиле-риз таб гуз, уьмуърар давамарзавай лагъ...

- Яшамиш жезвай...

- Агъ, баркавана!

- Агъ!..

Гъарда вичин вил ацукая хъипи ич рекъелай къачуз, кІасар ягъиз, вад касдини сада садаз абурун атир галай мижедин стІалар хъичириз, чи кІвачери атІузвай хъутІални акуна-такуна алатна.

Съвършено царство

Дъбаяр

Рагъ. Рагъ. Рагъ.
Къунва цавун тагъ.
Ракъинин са нур
Чи къвализ ракъур.

Туракъ къур хъана
Аялдин хъукъвел
Къугъугъ, чим хурай,
Хъанва чун цИгел.

КъватИнавай рангар
КъепИнин тангар,
Рагъ, ви гъилева
Уъмурдин пайгар.

Хъурай куурпейр
Тангариц чехи,
Туракъ лепеяр –
Эвени эхир.

***

Ви чан сагъ хъуй, чан бала,
Ви рикI чагъ хъуй, чан бала,
Къил къеви хъуй, чан бала,
Буй дири хъуй, чан бала,
Кар гъиле хъуй, чан бала,
Тъвар вине хъуй, чан бала.
Чпуру ният вацIуз фий, чан бала,
Лепе галаз гъульуз фий, чан бала.
Чехи хъана, хва жеда, чан бала,
Жемятдиз арха жеда, чан бала.
Дегиши жезва вядеяр, чан бала,
Зибур я ваз дуяяр, чан бала,
Тахъурай мад дявеяр, чан бала.
Къеб ви гъвечи уълкве я, чан бала,
Дидедин гъил куълге я, чан бала.

Левзги важалкъди журн гъикаяя

Къве гъуърчехъан

Са къуър къве гъуърчехъандиз аквада ва ибуру, са чкадал ацука, гъуъжетар ийида.

- Ам заз акур къуър я, гъакI хъайила ам за яда! – лугъуда сада.

Мулькуъда лугъуда:

- Ам вуна ядач, за яда, вучиз лагъайтIа а къуър сифте акурди зун я!

Ибуру гъуъжетзавай Чавуз инал къуър атана агакъна. Са къванцихъай япар хкудна, яб гана и къведен гафариз, къуъре вичи-вичикиди лугъуда:

- Аку гъ-а-о! Виридакай хкечIна, иниз атана фурсзвай жув за ахмакъ я лугъузвай. Ина залайни фейи ахмакъар ава хъи?!

СикIни чуъхвер

(Max)

Хъана къван, хъанач къван са сикI. Зулун лап эхиримжи йикъарикий са юкъуз багъда къекъвезвай адаз са тарцел са чуъхвер аламаз акуна. Ам, темягъ фидайвал чрана, цуърцуъникай куърс хъанвай.

Килигна сикI чуъхвердиз, килигна ва адан сивиз цIаран яд атана, амма гъелелиг адан руфуниз агакъай затI хъанач. Ам хиялар ийиз ацука.

Гила сикIре уындушкайрикий, къазарикай, уърдегрикай, верчерикий фикирзувай. Ада хиялрай сифте са вижевай куък верч недайвал хъана. Гъа и Чавуз гъавада гарун лепеяр къекъвена, абруу тар юзурна.

Бирдан хилехъай галатна, чуьхвер сикІрен къамал алукуна. Ам къве пад хъана. СикІрез пара тІар хъана, амма алукуай чуьхверди адан акъул хци авуна.

- Эгер вун тараҳъ галкІана амайтІа, ви гъал ихътинди жедачир, - лагъана ада, - Вуна жувни кукІварна, зи къилни тІарна, хиялрай незвай верчни за- вай квадарна. Гила йикъ гъакІа!

ИкІ лагъана, сикІре чуьхвердин къве падни вичин сивиз вегъена.

Зи малдин къилих заз чизва

Фад хъайи кар я, революция жедалди, гъадалайни вилик. Чи хуърунви Эмиргъемзеди, Къасумхуърелай хтан- ваз, балкІан жугъундин руькуындал кутПунна. Вич кимел фена.

Са Чавуз са хуърунвиди Эмиргъем- зедиз хабар гана:

- Тха, ви балкІан къачагъди тухва- на!

- Тухурай, - жаваб гана Эмиргъем- зеди сабурлувиелди.

- Зиди зарафат туш, балкІан, дугъ- ридани, гваз катнава, - тикрарна хуърунвиди.

- Тухурай, яда, тухурай! – хъел ата- на Эмиргъемзедиз.

Кимел ацукунавайбур сад-садаз ки- лигна, абуру кылер галтадна.

- Вучиз тухурай, я чан тха? Ам ваз герек амачни? – мягътел хъана хабар гайди.

- Заз, чан хуърунви, жуван мал- дин къилих хъсандиз чида, гъавиляй зун секинни я. Ам вич-вичиз гъа инал хуъкведа.

Кимел алайбур мадни сад-садаз килигна ва абур Эмиргъемзе- дин гъавурда акъунач. Абурун виридан вилера са суал авай: «Къачагъди тухтай мал гъикІ хуъкведайди я, эгер вуна адан къайгъу ийизвачтІа?»

Абур гъа и суалдин фикирдик квай Чавуз тата-тапдин сесер акъ- атна ва виридаз акуна хъи, Эмир-

гъемзедин балкІан, чархада аваз, дуым-дууз кимел хуъквезва.

- Я хуърунви, им гъикІ хъайи кар я? Вунинал секиндиз ацукуна, балкІанди вичин къисмет вичи гъялзава! – су- ални гана, мягътельвални къалурна къунши хуърят иниз атанвай са мугъ- манди.

- За квез лагъаначирни зи малдин къилих заз чизвайди? – уъзуягъ- диз жаваб гана Эмиргъемзеди. – И балкІанди вич гваз катиз кІанзаяй къачагъ, чамарда авай Чавуз, садла- гъана акъвазна, къилелай гадарна. Я къенва ам, я туш рекъидай къван та- дияр ганва.

ГъакІ хъунни авунай. Къванерал алукуай къачагъдин чан ганай. Гъа икІ хуъруз ам вуж ва гъинай ятІани чир хънай. Вичин малдин къилих хъсандиз чизвай иеси гъавиляй акъ- ван секин тир къван.

ХТУЛАР

В сюжетах
Манасов

Гъар са касдин кІвалин къене
Шадвал я акун хтулар,
Азад хъана вири улкве,
Бахтлу рекье хъун хтулар.

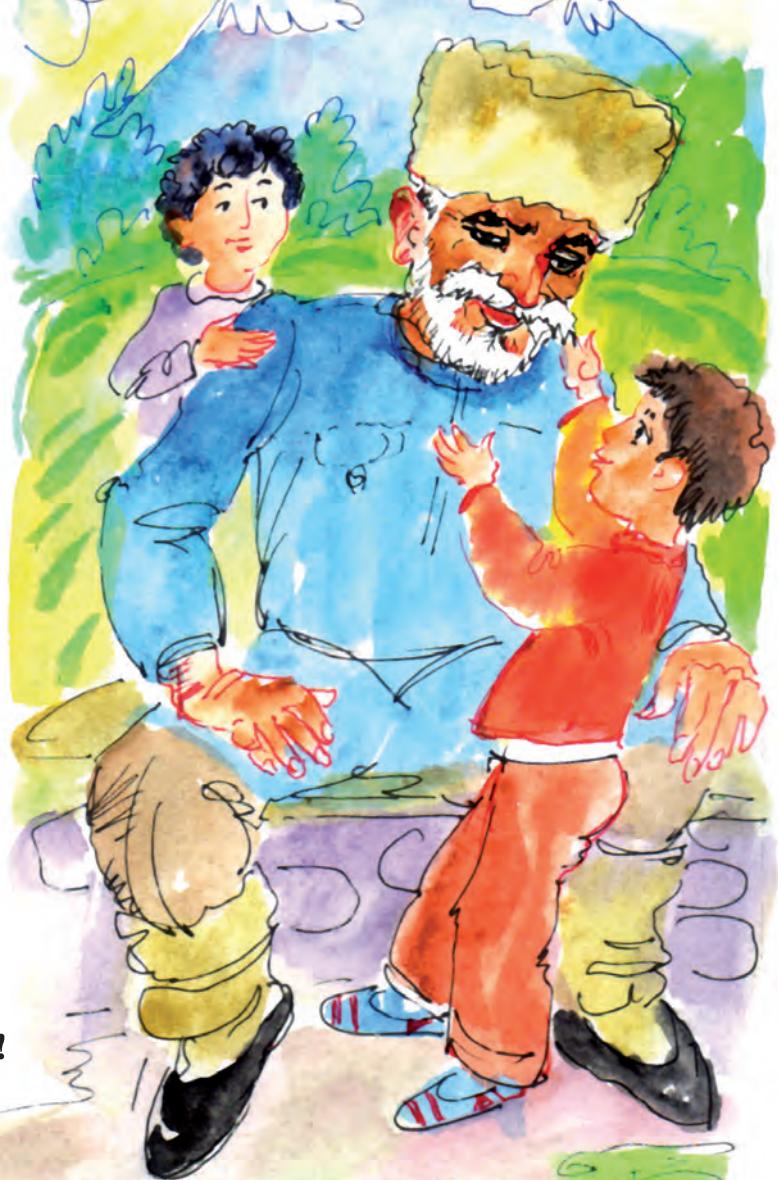
КІвалихдилай хтай чавуз
Зи хтулар къведа хуруз.
Гардан къуна, теменар гуз,
Шад легъзейрин кун хтулар.

Зи куърпеяр, зи кІанибур,
Аллагъди заз пай гайибур,
Сада-садаз ийиз хатур,
Акурай заз куън хтулар.

Заз куъкІуьнай сифте гъетер,
Ачух хъуй квез хушбахт рекъер.
Садлагъана къведенан рикіер,
Акурай чаз куън хтулар.

Гъар са югъ квез сувар хурай,
Мехъерардай йикъар хурай,
Рикіе къени къастар хурай,
Кими тахъуй тІуын хтулар.

Сад Гъамид я, садни Давид,
Гъардакай куън хурай ирид!
МуытІуьгъардай Париж, Мадрид!
Къегъалар хъуй куън хтулар.

Эжиниң дүйнөсү ЗЕҢГ

«Сагърай, мектеб!» лугъузва къе,
Ашкъи аваз гъарда рике.
Гайи тарсар туна кыиле,
Илимд рекье хъухь, балаяр.

Муаллимрин хуых гъа гъурмет,
Фагъумдайдаз ам я девлет,
Гъардаз чир хъухь жуван къимет,
Зегъмет чыгуу, чан балаяр.

Гъурмет ая хурууьз-кІвализ,
Физ кІан жемир чыруу рекъиз.
Вил ахъайна и дуныядиз,
Писни-хъсан чир, балаяр.

Дузы мурадрихъ агакърай куын,
Сагъиб хъурай гъар сад кІвалин.
Фагъум ая рикІяй дерин,
Бахтлу хъурай куын, балаяр.

Зи гъвечи тир азиз дустар,
Шегъре рекъиз къачу камар.
Гъарма сад хъухь пешед устар,

Аялрин кват/үнәр

***

Мурад кІвализ хтайла, кІвале мугъмандиз атанвай хала ацуқынавай. Ада лечекдивди сив кІевнавай. Къарай хуз тахъай мурад и патахъай а патахъай халадиз килигна, эхирни ада хабар къуна:

- Я хала, вавай шал галудайт! А жедачни?

- Вуна зи шалдикай вучзава, чан хва?

- Заз ви шал ваъ, ви сив акваз кІанзава.

- Ву-у, я чан хва, гъа виридан хътин сив я ман.

- Бес дидеди «А Селмидин сивик пад квай туш» вучиз лугъузтай?

***

- Уф, аман, зи къил тІазва, зун къе мектебдиз фидач, диде.

- Я хва, секин хъухъ, исятда дидеди фена кал ацада, ваз чими фири нек гуда.

Кал ацана хтай дидедиз Мурад секиндиз дивандал ацуқына, пенжердай куьчедиз килигиз акуна.

- Я хва, вун къукъвана хъи, ви къил тІазмачни, вак уғь-цІугъ кумач хъи?

- КІвале касни авачирла зун низ шехъдай?

* * *

- Баде, ви шумуд йис я?
- Чидач, чан хтул, ам нин рикел алама.
- АкI жедач, баде, вуна зи дахдивай хабар
яхъ. Даҳди лугъудалди зунни гъя вун
хъиз авам тир, даҳдиз виридан яшар
чида.

- Я хва, вун ксанвайни?
- Ваъ?
- Бес бадеди лагъана — вун
ксанвай.
- Белки ксанвай жеди зун ах-
варал алайла заз жув аквазвач
къван.

* * *

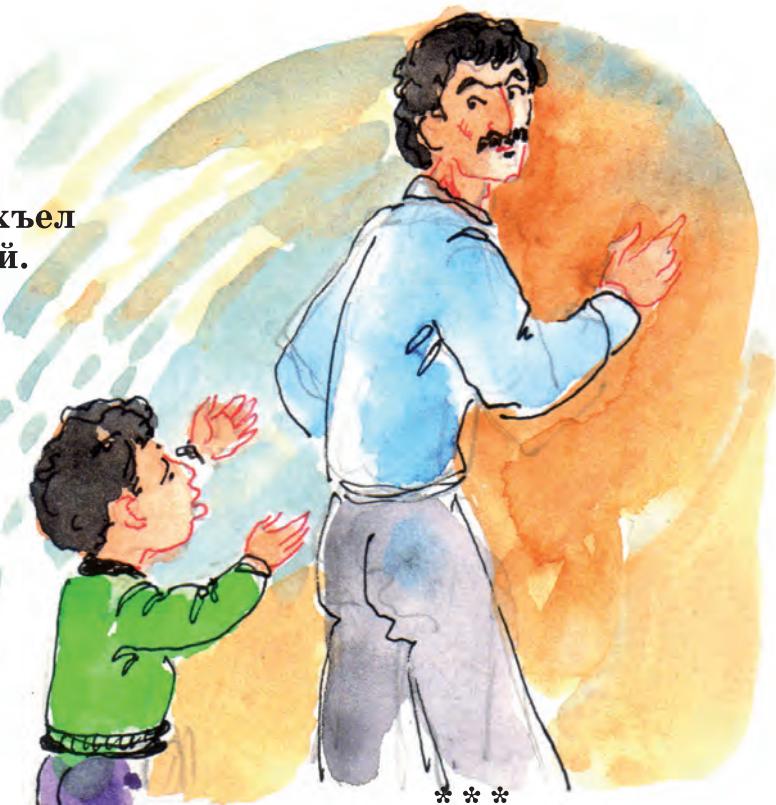
Къецелай ящик гъаз хтана буба.
- КIела кван, хва, адал вуч
кхъенватIа.

Гададивай кIелиз жезвач.
- Я буба, кIелун куъз герек я,
ахъайна килигин ман, ада вуч
аватIа.

***

- Я тха!
- ГъикI хъана?
- Хъайи кар авач, заз вун завди хъел
яз амани-амачни чириз кЛанзавай.

***
- Яда, и дуль чкадал вун гъикI
алукънай?
- ЭрчIи кIвач катайла чапла кIвач
катнач, зунни алукъна.

***
Куьчеда авай фонар куькIуз
хкахъзава.
- Диде, и фонардин вилиз хвархас
фенва.
Нянихъ цавун са пад яру хъана
акур аялди лугъузва.
- Буба, килиг, рагъ щразва.

АңРАНЧI

(ГЫКАЯ)

Квазылбайр
Сөлбүтөсөз

Чи яйлахдал алай къве гурцIул – Шарикни Марлик – акваз-такваз турпуцар хызын еке жезвай. Абуруз за йикъя шумудра нек, фу, гъуруш гудай. ЯкIукай мад рахамир. Абур патал қумадин патав къаб-къажах гилигдай чиле акIурнавай хилер алай яцIу кIарасдин күкIва куырсарна, анлай атIуз гудай. Абур зав акI вердиш хъанвай хыи, чеб галализ кам вегъез тадачир. Са нянихъ чубанар кIватI хъанваз, зун гурцIулрихъ галаз каткалтугда авайла, вичин мукъув агатай Шарикан къвала анцI акъятдайвал кIвач эцяна, мили хъвер кваз Исабала халуди лугъуда:

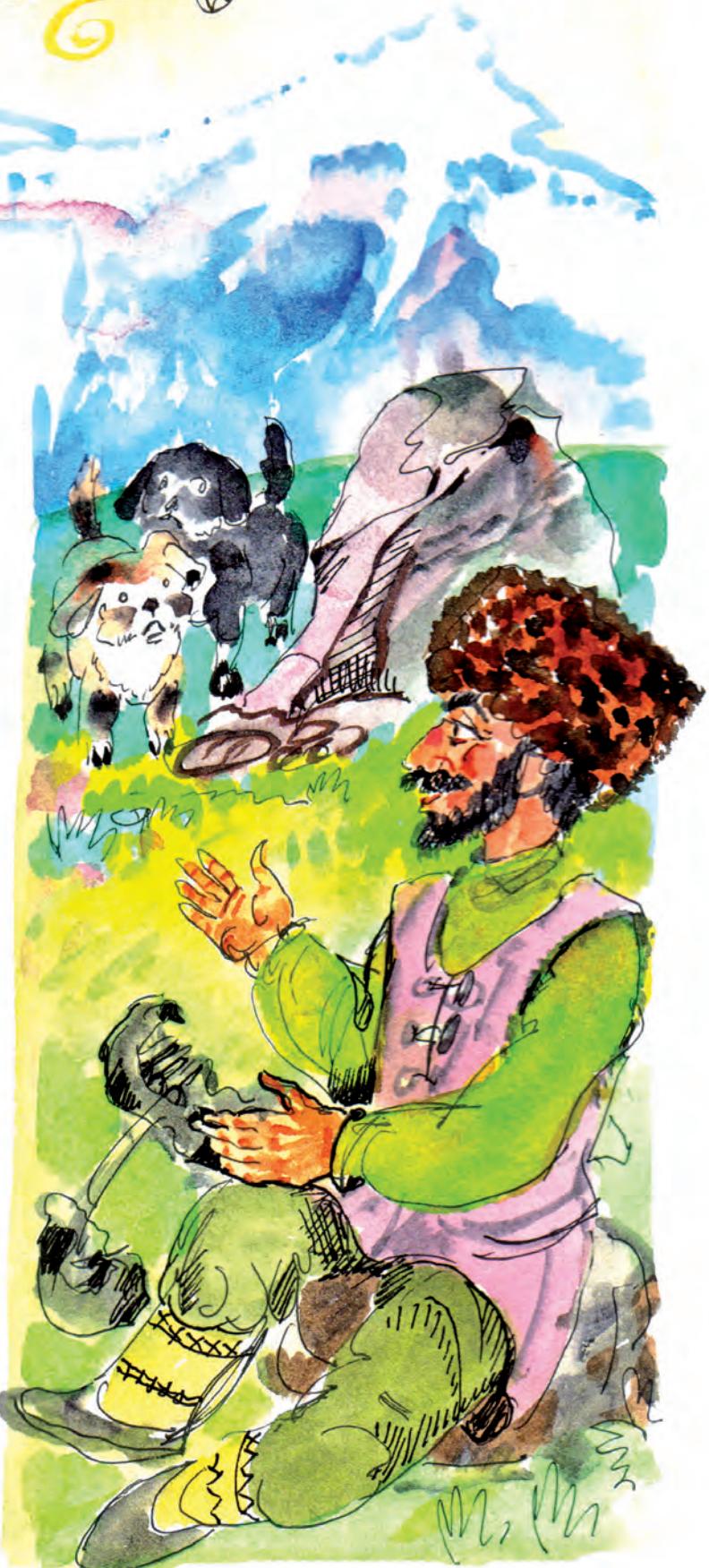
- Тимур, пака чна ви Шариказни Марликаз вуч ийидатIа чидани ваз?

- Вучиз? Ваз абуру вуч авуна? – кIамаз хъана, кефи чIур хъайи за.

- Мад вуч ийида къван? – кIвач хкажна, шаламдин дабандай акъатнавай тIекв къалурна Исабала халуди.

- РикIелни алачир гъа зи шаламни сенфиз жакъвалай авуна, тIекв акъуднава. Таб ятIа, ма килиг, сифте са кIвач хкажна, ам тушиз, ахпа мулькуй кIачин шаламдай акъатнавай элкъвей гъвечIи тIекв къалурна Мерзегъадини.

- Күнне табзавайд я. А тIеквенар күнне дагъдин синерал хкаж жез

акъуднавайбур тушни? – гъужет авуниз мажбур хъанвай зун. Абуру кіеве турла, эхирни за къулал сачунал хвахвайр чразвай бубадиз арза ийида.

- Вуна абурухъ яб акалмир, чан хва. Ви гурціулрик хулькуърдай са касни авайл туш, - зи рикілз сабур гана, абурукай хъел авайд хъиз къалурна бубади.

- Ам ваз пакамаз чир жеда, абурай анці акъатайла, - лугъуда мадни зак хулькуъриз Султана.

- Күнне абуруз вуч ийида? – эхир зун яваш хъхъана, абурун гъужет акуна.

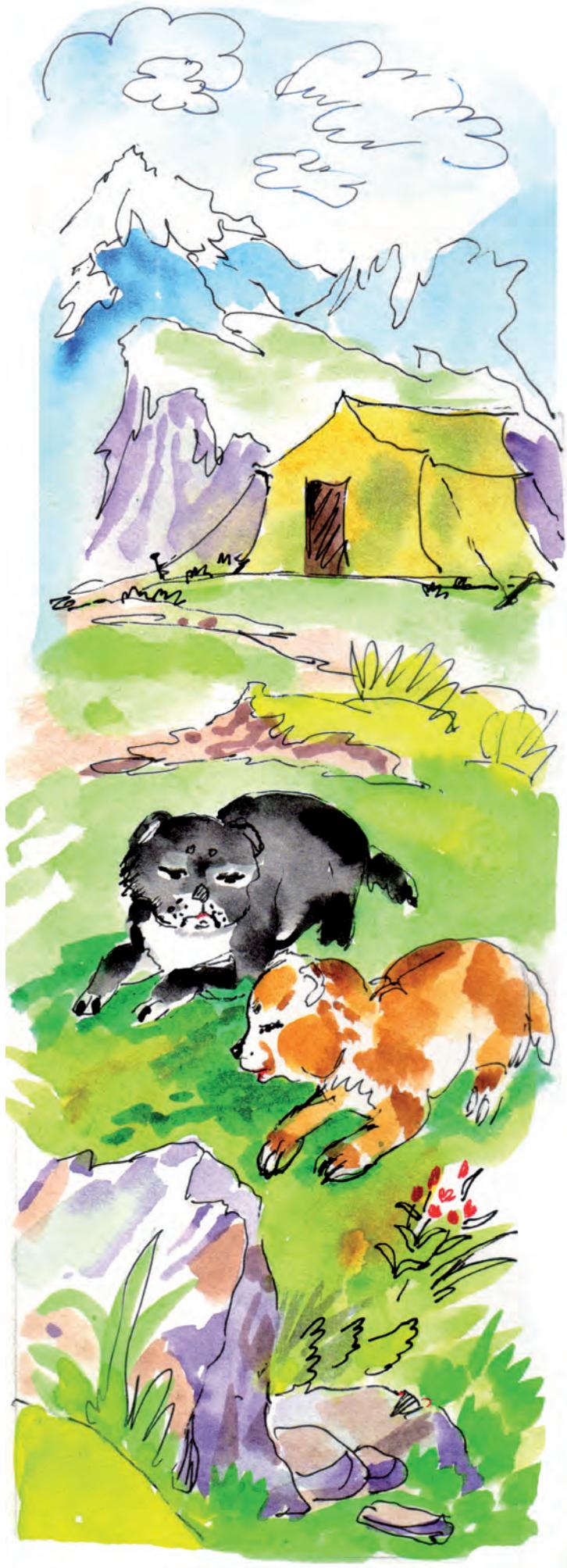
- Зак абурун хъел тімил квач. Къведен япарни киціеринбур хъиз атіуда, - вич хъиле къунвайди хъиз къалурна Мерзегъади.

Киціеринбур хъиз лагъайла, зун тадиз абурун япариз килигна. Я Алабашан, я Гүдекан, я Рагъвадин япар амачир. Вучиз ятіани и چавалди за садавайни и кардикай хабар къунвачир.

- И киціерин япарни күш шаламар тіуэрла атіанвай яни? – лагъана хабар къурла, ваз абур зал хъуьретвал акунайтіа. Йифиз къаткайлани зи рикілжай а хиялар физ хъана. Са гурціулдустунизниавайди, къарагъайла, фена адан япар атіузвайди ятіа чиран рикіл къведа.

- Эсед халудин бередал фена килигайтіа, гурціулдин япар атіанвай. За күш гурціулдиз хъсан я, тіарни тежез лагъайла, абур зал хъуьренай. Чи чубанри чпин шаламрай тіеквенара акъудна лугъуз, табзай къван. Дустуни гурціулдин япар вични алаз, хуремаз атіанвайди лагъана.

Киціерин япар вучиз атіузвайди я лагъайтіа, абур чеб-чпихъ галаз киқіндайла, я сурульдал жанавурди вегъена, киці вичел атайтіа, ам сифте яб къаз алахъда.

Яб гъатайла, кицIивай югъваз хъжедач. КицI туынт, викIегъди хъун патал тумни атIузвойди я, – гъавурда зун Эсед халуди.

Япар атIудайла, бес абуру кIасдачни? – хабар хъкуна яваш хъайи за, мадни гурцIулар язух атана.

- Ваъ. Абур мешокда туна, сада къазва, мулькуъда япувай уългүйч гвяза-ва. Ахпа я ман иийдайди ацIранцIар, мад рахамир, - буба фадлай лапагриг гваз акунвай Навруза дамахдив вичиз акурвал ахъайна.

Зунни Навruz чи бередал катна хтайла, гурцIулри дерейра тунвайди са ван тир. КилигайтIа, зун алатун кваз абурукай кабашар авунвай. Хъелайбур хъиз, ван ацалдна, къилер иви-

дайни каралиндай хъана, абур сад-садавай яргъа ацуқынавай. Гъикъван чна абуруз мез-гъвел янатIани, мадни ван къати жез, шезвайбур хъиз авай. Акъван абур язух къвевзай. Эхир вуч ийида? Къве тике як гъана, явашиз тIишел эцигна, къакъудна. Чун катиз акурди, чи гуъгъульни анцI-анцI ийиз абуруни чукурна. Ахпа къведазни як вегъена. Вуна лугъуда абуруз затIини авунач. Ацалднавай цIурдин ван атIана. Дере секин хъана. Тапас-рик кутуна, чпи якIуз ийизвай гъажун акурла, чак акатай хъуъруън масад тир. За язух чIугваз, килигайтIа?! Япар атIанач къван, Шарикални Марликал, тумар атIанайтIани, кар ала-чири.

Араба

Арабадиз гана бураз,
Яна паар адан үулаз.
Күтүндай гъиз адак яцар,
Яру жедай вилин лацар.

Гагь хкидай цульер, къульер,
Гагь хкидай къурай векъер.
Герек къведай гъамиша ам,
Ратирал гатай хкидай сам.

Тамашдай чун элкъvez-элкъvez,
Къуль тухудай регъуз регъvez.
Пакад юкъуз хкидай гъур,
Бегъердив ацурдай чи хур.

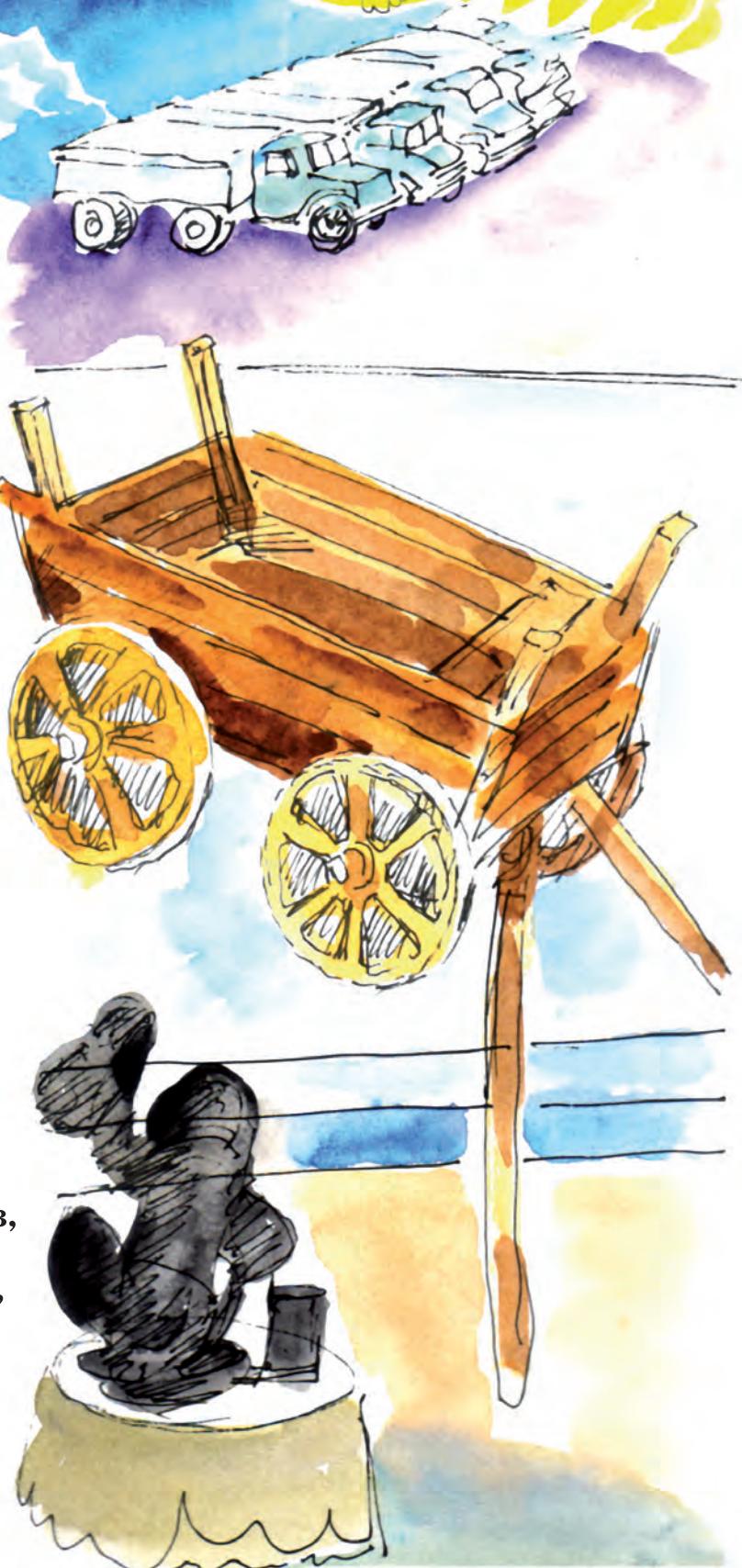
Арабайрал гъидай къванер,
Эцигдай къламарал мульвер.
Тамарай физ гъидай къларас,
Ацурдай хур Агъя-Хъартас.

Зани зегъмет чүгурди я,
Арабад тъям акурди я.
Гъя девирдин тир ама шив,
Лугъудачир им къар я, жив.

Вахтар фена, гила машин
Къвалах ийиз хъана къвачин.
Ацукуна зун рулдихъ адан,
Герек къвемзач яцни балкян.

Гъикъван регъят хъана халкъдиз,
Къвач чиликай хкатна физ.
Дегиш хъана къвем-къвем девир,
Арабаяр хъана есир.

Гъар са улакъ куучайрава,
Къе акурвал амач пака.
Арабаяр музейрава,
Агъайни яз къуна чка.

Квезд чигдани?

Тебиатдинн дүхтүрд

Лугъуда хьи дарман авачир узъэр дуңьяда авач. А дарманарни Тебиатди вичи гузва. И кардин гъвурда инсанар лап дегь заманайрилай аваз хъана. И кардин шагыдвал чал агакынавай шумер халкъдин сифте кхынри ийизва. Анай аквазвайвал, инсанди азаар алудун патал гъя заманайрилай эгеч. Ина векъер, къалар, яр-емишар ва маса Тебиатдин заттар ишлемишиз хъана. Шумерар лагъайт 6000 йис вилик и чи девир алукъдалди гилан Ирандин сергъятра яшамиш хъайи халкъ я. Шумеррин дүхтүрдиз набатрикай, пешерикай, дувулрикай азаарар сагъар хъийидай мижеяр, хирериз къвахдай гъуърер гъазуриз чидай. Шумеррин тежрибадикай гилан медицинадини хейлин менфят къачузва.

Күкөв оғришсөз гылкі да олқаңдаға?

Квез чиз, квак квай емишар гылкі чирда? Сифте винел паталай килигда, тіекв акъатнавай емиш са патахъ эцигда. Амма а тіеквен гьамиша вилиз аквадайди жедач. Ахпа вучрай? Са емишар ваъ, техилни ава, техилдин тварар кульду я, тіеквер акун мадни четин я. Гъар са тварциз микроскопдай килигиз агакъдач. И месәладал алимарни машгъул хъана. Абуру, азарлудаҳъ яб акалдай саягъда, емишрихъ яб акалун къетІна. Гужлу микрофон къачуна, емишдал эцигна, наушникар япарал акъалдна яб акалайла, кукран шарагри чІикърикъдин ван ацалтна емиш къеняй гылкі незватІа ван къведа. Секиндиз, сес тавуна абурувай нез жедач.

Ахвар ва будильник

Бязибурувай будильник галализ вахтунда къарагъиз жедач. Амма садбур гъакъван кіевиз ахварал фида хыи, абураз гъа будильникдин ванни къведач. Вучрай? Ракъун бади къачуна, са шумуд абаси аниз вегъена, ахпа будильник гъа бадида эциг. Ада вахт атайла ахътин зенгер яда хыи, ахварай аваттийир кас жедач. Им адет яз. Амма адеп чІурдай сад-къве кас гъамиша жагъида. Гъавиляй, гъахътин ксар фикирда аваз чаз чІехи бубайри «ам япал зуърняер ягъайтІани ахварай аватдач» лагъай келимаяр тунва.

Масабурукай ракан. Квез будильникдин ван жез кІанзавач. АкІ ятІа ам хъульцуғандин кІаник кІева. Ада күв ахвар хадач.

Чиуча - Муча

* * *

Цавай къведа къулериз,
Гъамам я ам цуќвериз.
Гатун йикъян дилмажар
Къайи гъалар, къирмажар.

* * *

Надинж затI я, дана туш,
Я къуншидин гада туш.
Кат-галтугун – пеше, кар
Вич аквадач, ам я.....

* * *

КІватІайтІани на виш йиса,
Артух жедач, күтаягъ жедач.
Гайиф къвемир, пая, инсан,
Амукъда ам, күтаягъ жедач.

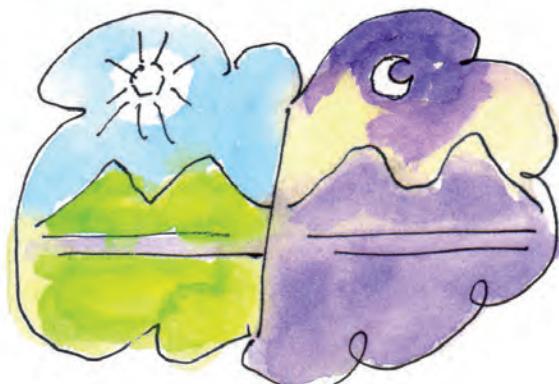
* * *

Фуни я вич, къафунни,
Алач гъужет, рахунни.
Къат-къат верцIи беден я,
Вуч нямет я?.....я.

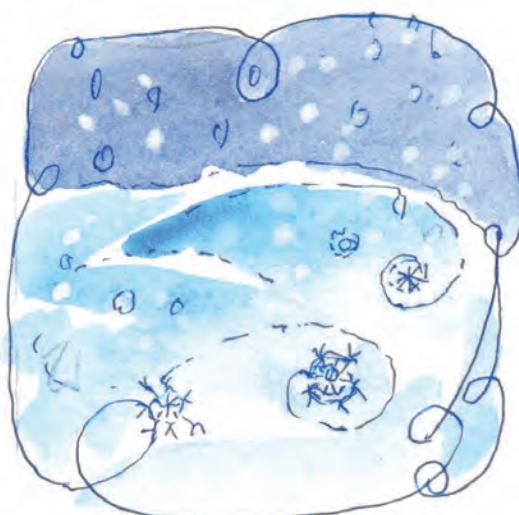
* * *

Са йигава къве пая
Акъатнавай къарайдай.
Вахт къалурда гъавая
Ксудай ва къарагъдай.

* * *

Рагъулардай вили щавар,
Чилиз фидай къайи гъалар,
Хъел атайла дели я,
Къвализ гъахъда тИли яз.

* * *

Хпер хуьдай чубанар туш
Тагъаар гваз чуылдавай,
Чантаяр гвай къубанар я
Илимдин сир чирзавай?

* * *

Сад лацу вах, мулькудини чулав вах,
Сад кульчедин, мулькудини къулан вах.
Са ваха чун югва твада, къугъурда,
Мульку ваха секинарда, ксурда.

* * *

Къведа щавай, гъуър хыз ягъай сафунай,
КъватЛайтЛани хуз жедач ам кЛатЛуна.
Зурне-далдам алализ я мехъерар,
Шад я вири, худда туна аларар.

ГАТФАРИН ЛЕГЪЗЕ. Хъиткынна

Хъльтуун пердедикай азад хънвай чилер-цавари
вахтуунин гъар са легъзедалди гатфарикай муштуух гуда

Нянин цавуз килигайла, зани
эхиримжи жив къун хъувуникай
фикирнай. Зулалай инихъ, аран-
дин чуыллера яргыи ахварар авур
чилин циф, регъульз-кичлезвай гуль-
зелдин абур хъиз, дерейрай винелди
дагъларив ахгакъзавай.

Экууни хъана. За пенжердал чу-
курна. Вилерихъ агъун тавуна, ам
ачухна. Вучтин жив я?! Къецел
чими гару таарин назик хилер те-
менривди ифирзава. Садлагъана зи
чинихъни адан лепедин цен галукъна.
Чин яру хъана, адал ифин акъалтна.
Бирдан заз вуч акуна! Пенжердин па-
тавай хкаж хънвай цІвелин таран къи-
лин чІарарин къери тилер хътин шу-
малар ажайиб дегиш хънва. Мегер
абурал чими гарун теменрин геллер
аламукънава?! Ингье виридилайни
заз мукъва тир хел. Адал са шумуд
темендин геллер алама. Сад, къвед...
зун къецелди акъатна. ЦІвелин таран
шумалрал хъуърезвай кІазарал мукъ-
аятдиз гъил аргыи хъана. Лезет къа-
чун патал абур за чиниз мукъва авуна.
Амма гъил назик хилелай къудгъун-
на. Яраб за адаз тІарвил гана жал?
Зун мягътел хъана. Шумалдилай мад
са кІазуни заз хъvezава. Гарун таъ-
сирдик кваз ифин акъалтнавай зи
гъил хкІурла, гатфарин муштуух
гвай тІур хъиткынна.

Гъиливди гайи темендей ада заз
гатфарин муштуух багъишна.

Инсан шарты

Баҳтлуу шарты

Баҳтлувилиниң ва я баҳтсузвилиниң шарттар чөл гзат вахтара гүйжет алайбүр жеда. Абуу тайинарун патал гзат несилрин камаллу векилри фагъум-фикир ийиз хъана. Месела, Франциядик Чехи философ Жан-Жак Руссоди баҳтлу хъун патал пуд шартта чарасуз я лагъана: банкда (такъайтта жибинда) булдиз пул хъун; пул харждай ва няметар недай сагъ чан хъун.

Чи йикъарани Жан-Жак Руссодин пад къадайбүр гзат хъанва. Амма, дериндай фикир гайила, баҳтлу хъун патал а пуд шартта я къилинбүр, я бес къадар жезвач. Чехи пай инсанар пуд шарттунал рази жедач. Камай къван пул авай баҳтсуза гзат ава. Руғьдин девлетар ківаттавай баҳтлу ксарни тімил туш.

Гзат шарттар сафкнай ягъайла, чи девирдин камалэгълийри, психологи, философри инсан баҳтлу хъун патал ирид шартта герек я лугъузва.

1. Жуван хайибүр пара кілан хъун, абурухъ галаз мегърибан хъун.

Са кар фикирда къун чарасуз я: мұғызбатдин гыссери инсандин беденди, ажугъдин гыссерилай, пехил хъунин, гүйжет авунин гыссерилай хъсандиз таъсирзава.

2. Инсанриз күймек ая.

Ақтап авурла, күй рикелей күй дерт алатда, күнде күн хъсандиз гысс ийида.

3. Күй риктап алай кардал машгүл хъухъ.

Чир хъухъ, чин риктап алай кардал машгүл инсанрин уымуър яргъи жезва.

4. Жуван гүйгүйл шад ийиз чалишмиш хъухъ.

Күн гыихътин карди шад ийизватта, рикел хуъх. Тактап ківалахдикай инсандикай яргъаз хъухъ.

5. Гъамиша физический зегъметдал, спортдал машгүл хъухъ.

Физический ківалахди инсандин гүйгүйл хъсан патахъ дегища.

6. Гъамиша са цийи ківалах гъиле яхъ.

7. Уымуърдасабедбаҳтвалхъанватта, жув хуъз алахъя. Сабурлу хъухъ. Я шадвал, я пашманвал гъамишалугъ туш. Дурумлу хъун лазим я.

Соколёнок
Карп
5/2014

сентябрь - октябрь

Иллюстрированный детский журнал.
Издается один раз в два месяца.

Учредитель
Правительство Республики Дагестан.

Журнал зарегистрирован федеральной
службой по надзору в сфере связи и
массовых коммуникаций.
Регистр. номер ПИ№ТУ5-0019
от 21 мая 2009 г.

Издается с января 1980 г.

Главный редактор
Мурад Ахмедов

Редколлегия:
Х. Хаметова (редактор)
А. Кардаш
А. Исмаилов (зам. гл. редактора)
З. Кафланов
К. Акимов
Т. Зургалова (ответ. секретарь)

Худ. редактор З.Даганов
Тех.редактор Т. Лузина
Художник номера М. Муталибов
Художник обложки А. Качаев

Дата выхода в свет 12.11.2014 г.
Тираж 821 экз.
Заказ № 136

Типография: ООО «Издательство «Лотос»
Адрес типографии: 367025, РД г. Махачкала,
ул. Пушкина, 6.

Редакция и издатель: Государственное
бюджетное учреждение Республики
Дагестан Редакция республиканских
журналов «Соколенок» и «Литературный
Дагестан».
Адрес редакции и издателя: 367025,
РД г. Махачкала, ул. Даниялова, 55.

Лезгинский язык
Индекс: на год - 63338,
на полугодие - 73906.

Цена свободная